

УДК 65.012.8:33

З. Гбур

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Охарактеризовано сутність та зміст механізму забезпечення економічної безпеки та виявлено, що він є багатоструктурною складовою частиною національної безпеки, яка складається із взаємозалежних та взаємопов'язаних складників: функціонально-структурних, секторально-галузевих, просторово-територіальних (регіональних), які взаємодіють між собою та навколишнім середовищем із метою ефективного функціонування системи загалом. Перераховано права і переваги України, які сприятимуть забезпеченню стабільного і довгострокового економічного зростання при функціонуванні ефективного механізму забезпечення економічної безпеки. Розглянуто різні види механізму забезпечення економічної безпеки України. Проаналізовано нормативно-правову базу, на якій ґрунтується зазначений механізм. На основі проведеного аналізу запропоновано деякі шляхи з удосконалення організаційного механізму забезпечення економічної безпеки України.

Ключові слова: економічна безпека, складові економічної безпеки, організаційний механізм, світова економіка.

Сучасні умови господарювання у більшості національних економік є досить складними й унеможливають забезпечення економічної безпеки лише фрагментарними заходами. Необхідна комплексна спеціальна організація діяльності державної влади, яка направлена на максимальний захист від внутрішніх і зовнішніх загроз та створення безпечного макроекономічного середовища.

На сьогодні питання створення комплексного механізму забезпечення економічної безпеки України достатньо широко досліджується та вивчається, однак удосконалення організаційного механізму є дуже складним процесом, враховуючи умови постійних трансформаційних процесів та поглинаючу стагнацію економіки України.

Теоретико-методологічне формування та забезпечення механізму економічної безпеки національної економіки досліджувалися у роботах А. Амоша, А. Баланди, О. Власюка, В. Геєця, В. Глушкова, М. Єрмошенка, О. Кальмука, Т. Ковальчука, О. Коротича, О. Кравченка, Т. Луцик-Дубової, О. Мартина, В. Мартиненка, Є. Овчаренка, А. Пономаренка, В. Приходської, О. Рудьковського, А. Сухорукова, Ю. Харізашвілі, О. Федорчака, І. Федоровича, О. Шевчука, В. Шлемка, Г. Чеховича, О. Юркевича, Н. Юрківа, О. Якименка та інших. Незважаючи на достатньо велику чисельність сучасних наукових напрацювань із цієї проблематики та базових учень економістів, які є фундаторами в царині науки про економічну безпеку, недостатньо дослідженими залишилися питання вдосконалення організаційного механізму забезпечення економічної безпеки України.

Метою статті є пошук шляхів вдосконалення організаційного механізму забезпечення економічної безпеки України.

Економічна безпека – це складна і багатофакторна система, яка матеріальною основою для формування інших компонентів національної безпеки. Забезпечення

економічної безпеки є однією з головних проблем держави, оскільки виникнення численних соціально-економічних проблем у країні, як правило, обумовлено неможливістю держави вживати запобіжні заходи або своєчасне їх здійснення. З огляду на це, держава повинна забезпечити такий рівень безпеки, який гарантуватиме внутрішню і зовнішню стабільність, необхідну для нормального економічного функціонування, активну участь країни в міжнародному розподілі праці та конкурентоспроможність, одночасно це створить основу для забезпечення достатнього рівня безпеки.

Механізм забезпечення економічної безпеки – це багатоструктурна складова частина національної безпеки, яка складається із взаємозалежних та взаємопов'язаних складників: функціонально-структурних, секторально-галузевих, просторово-територіальних (регіональних), які взаємодіють між собою та навколишнім середовищем із метою ефективного функціонування системи загалом. Стабільне функціонування основних підсистем економічної безпеки забезпечує стійкість та міцність реального та фінансового секторів економіки, довгострокове економічне зростання та високу якість життя населення.

Як правило, економічна безпека держави є системою, основні функції якої поділяються на п'ять груп: захисна, регуляторна, попереджувальна, інноваційна та соціальна.

Необхідно зазначити, що така класифікація функцій державної системи економічної безпеки є загальноприйнятною, оскільки ці функції взаємопов'язані та взаємозалежні, і часто завдання однієї функції можуть повторюватися при визначенні іншої функції. Ефективність забезпечення державної економічної безпеки залежить від можливості повного функціонування цих функцій разом і одночасно. Крім того, проблеми цих функцій можуть бути змінені у забезпеченні окремих компонентів економічної безпеки.

Науковець В. Андрійчук зауважує, що “економічна безпека – це стан економічної системи, який дозволяє їй розвиватися динамічно, ефективно і вирішувати соціальні завдання та при якому держава має можливість виробляти і втілювати в життя незалежну економічну політику” [1].

Складовими економічної безпеки, згідно із “Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України”, затвердженими Наказом Міністерства економічного розвитку та торгівлі № 1277 від 29.10.2013 р., є: виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова безпека [2].

Однак, на нашу думку, до елементів економічної безпеки держави повинні належати тільки ті, які супроводжують комплекс економічних процесів та суміжних із ними явищ, зокрема можна підкреслити важливість інвестиційно-інноваційної, фінансової, зовнішньоекономічної, продовольчої та енергетичної безпеки країни.

Як влучно зазначають Ю. Ніколаєнко та Т. Шишлов, таке розуміння сутності економічної безпеки передбачає принаймні два концептуальні висновки [3].

1. Економічна безпека країни повинна забезпечуватися передусім ефективністю самої економіки, тобто разом із державними засобами захисту вона має захищати себе сама на базі високої продуктивності праці, суб'єктів мікроекономіки, якості продукції, конкурентоспроможності тощо.

2. Забезпечення економічної безпеки держави не може здійснюватися суто ринковими механізмами саморегуляції, бо вони ефективно працюють на макрорівні тільки за наявності раціональної структури економіки, яка сама по собі не

створюється. Тому економічна безпека національної економіки повинна формуватися і підтримуватися всією системою механізмів саморегулювання і регулювання, тобто за допомогою державних органів та інститутів ринку.

На нашу думку, механізм забезпечення економічної безпеки України має будуватися з урахуванням науково обґрунтованого та практичного досвіду країн із розвинутою ринковою економікою, які демонструють випереджаючі темпи економічного та соціального зростання.

Як зауважує О. Тимошенко, механізм забезпечення економічної безпеки держави – це система економічних, інституційно-правових, мотиваційних важелів, засобів, інструментів, які передбачають здійснення своєчасної діагностики та моніторингу внутрішніх та зовнішніх загроз функціонуванню національної економіки з метою своєчасного їх виявлення та попередження, розробці заходів щодо нейтралізації їх впливу на інтегральний рівень економічної безпеки та повну ліквідацію загроз [4].

При формуванні механізмів регулювання світової економіки в умовах глобалізації повинно йтися про добровільні угоди, згідно з якими держави зобов'язуються дотримуватись багатосторонніх договорів, визначених правил у сфері торгівлі, від виконання яких очікують певних переваг. За таких умов економічна безпека, насамперед України, має можливість одержати такі права і переваги світовій арені, які сприятимуть забезпеченню стабільного і довгострокового економічного зростання [5]:

- розширений і недискримінаційний доступ українського експорту товарів і послуг на ринки країн-членів цієї організації;
- забезпечення контролю за необ'єктивним ставленням до оцінки українських товарів і послуг на ринках більшості країн світу;
- встановлення контролю за недопущенням необґрунтованих обмежень щодо ввезення в Україну товарів з інших країн;
- створення сприятливих умов для українських виробників товарів щодо розвитку конкурентоспроможних у світовому масштабі товарів і постачальників послуг тощо.

Науковець О. Кальмук також додає, що у механізмі забезпечення економічної безпеки об'єктивно мають поєднуватися ринкові та адміністративні важелі та методи. Таке поєднання проявляється у використанні економічних важелів управління забезпеченням економічної безпеки, які своєю чергою регламентуються адміністративно-правовими методами [6].

Автори виділяють різні види механізму забезпечення економічної безпеки України. Зокрема, О. Тимошенко пропонує таку класифікацію [7]:

1. Економічний – це сукупність економічних важелів, прийомів, інструментів та методів планування і контролю, за допомогою яких здійснюється належне забезпечення економічної безпеки національної економіки.
2. Інституційно-правовий – нормативно-правове забезпечення та законодавче регулювання створення та реалізації механізму економічної безпеки.
3. Організаційно-управлінський – забезпечує обґрунтування ефективних систем державного управління економічною безпекою та взаємодію органів державної влади в контексті розробки програм, концепцій та інших документів.
4. Мотиваційно-превентивний – сукупність адміністративно-управлінських та соціально-політичних стимулів, що спонукають державних службовців до виконання визначених завдань на високому рівні в контексті належного

забезпечення економічної безпеки.

5. Інформаційно-аналітичний – аналіз та оцінка функціонування економічної системи з урахуванням впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища.

Основними елементами механізму регулювання економічної безпеки є:

– своєчасний моніторинг стану та розвитку економічної системи національної економіки з метою виявлення реальних та потенційних зовнішніх та внутрішніх загроз у розрізі основних функціонально-структурних компонент економічної безпеки;

– порівняння виявлених загроз із пороговими значеннями з метою їх поділу на небезпечні та особливо критичні;

– вжиття адекватних заходів щодо негайної нейтралізації виявлених особливо небезпечних загроз та вжиття заходів з боку держави щодо їх недопущення та попередження [8].

Тобто, ефективна взаємодія елементів механізму забезпечення економічної безпеки як між собою, так і з навколишнім середовищем, дасть змогу створити безпечне макроекономічне національне середовище лише за умов створення та реалізації механізмів її забезпечення із захисту всіх суб'єктів економічної діяльності.

Механізм забезпечення економічної безпеки України передбачає використання важелів державного рівня, до яких належать ставки та механізми оподаткування, амортизаційна політика, умови регулювання фінансового ринку, фінансово-банківське регулювання, соціальні стандарти, а також інструментів регулювання суб'єктів ринкової економіки, що враховує різні форми залучення кредитних ресурсів, податкову культуру, страхування, рівень бюджетного фінансування.

Основу державної політики щодо забезпечення економічної безпеки держави мають становити чітко визначені індикатори загроз, критерії оцінки та нормативно-правові документи щодо оцінки рівня економічної безпеки та концепція її забезпечення.

Конструктивні елементи механізму правового забезпечення економічної безпеки одночасно є юридичними засобами адміністративно-правового впливу на суспільні відносини, що виникають внаслідок організації та здійснення цієї діяльності. Необхідно погодитися з тим, що правові засоби як складові механізму правового регулювання застосовують і у процесі регулювання в певній послідовності.

Насамперед доцільно підкреслити, що забезпечення економічної безпеки України організовується та здійснюється відповідно до Конституції України, загально визначених принципів і норм міжнародного права, міжнародних договорів України, Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами – з іншого, законів, нормативно-правових актів Президента України та Кабінету Міністрів України, відомчих нормативних актів [9]. У законодавстві, що регулює діяльність у досліджуваній сфері, виділяється типова ієрархічна (вертикальна) структура, зумовлена відмінністю в правовій силі актів, що видають різні нормотворчі органи.

Юридичну цілісність досліджуваної структури норм забезпечує Конституція України, яка зумовлює взаємну узгодженість нормативно-правових актів і спільність їхніх вихідних принципів. Вихідні конституційні норми, володіючи найвищою юридичною силою, слугують верхнім рівнем ієрархії досліджуваної системи

законодавства.

Важливою групою джерел забезпечення економічної безпеки є закони. Особливе місце в системі правових актів займають Закони України “Про основи національної безпеки”, “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики”, у яких зазначено, що безпека в економічній сфері України є складовою національної безпеки України загалом [10, 11].

У контексті забезпечення економічної безпеки особливого значення набуває комплекс програмних документів – стратегій, концепцій, доктрин, у яких висвітлюється офіційна позиція держави стосовно різного роду питань.

В Україні такими документами є:

- Стратегія сталого розвитку “Україна-2020” (Основні положення) [12];
- Стратегія національної безпеки України [13];
- Концепція боротьби з тероризмом [14];
- Воєнна доктрина України [15] тощо.

З огляду на це, зазначимо, що значення та місце правових заходів у забезпеченні економічної безпеки важко переоцінити, оскільки від їх вироблення, прийняття, а надалі – застосування залежать легітимність різних форм і методів забезпечення економічної безпеки, зміст і організація цієї діяльності, її результативність.

Необхідно зазначити, що на законодавчому рівні до сьогодні існує низка суперечностей та невідповідностей між нормативно-правовими актами, які регулюють економічні питання держави.

Розвиток соціально-економічної ситуації у державі свідчить, що необхідний комплексний підхід до забезпечення економічної безпеки. Зокрема напрацювання комплексу заходів, які б дозволили завчасно виявляти та ліквідувати загрози економічній безпеці, в такий спосіб створюючи умови для ефективного та динамічного розвитку економіки. Особливо актуальним таке упередження загроз є в умовах гібридної війни Російською Федерацією з Україною.

Висновки

Удосконалення організаційного механізму забезпечення економічної безпеки через адміністративну реформу центральних органів виконавчої влади, впорядкування нормативно-правової бази, удосконалення наявних і розроблення нових механізмів управління економічною безпекою, створення концепції забезпечення економічної безпеки дасть змогу підвищити конкурентоспроможності національної економіки, забезпечувати національні економічні інтереси та сприяти розвитку національної економічної безпеки.

Список використаної літератури

1. Андрійчук В. Г. Економічна безпека України: стан, критерії виміру та превентивні заходи її зміцнення // Економіка, фінанси, право. 2013. № 6. С. 12—17.
2. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі № 1277 від 29.10.2013 р. URL : <http://www.me.gov.ua>.
3. Ніколаєнко Ю. В., Шишлов Т. А. Сутність та необхідність регулювання економічної безпеки національної економіки // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. № 10 (2). С. 44—47. (Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство).

4. Тимошенко О. В. Система економічної безпеки національної економіки та комплексний механізм її забезпечення // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2016. № 18. С. 56—61.

5. Кордюк Н. І. Економічна безпека України в умовах глобалізації // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2012. Вип. 2. С. 83—89. (Серія економічна).

6. Кальмук О. Механізми забезпечення економічної безпеки України // Схід. 2011. № 2(109). С. 42.

7. Тимошенко О. В. Система економічної безпеки національної економіки та комплексний механізм її забезпечення... С. 56—61.

8. Ніколаєнко, Ю. В., Шишлов Т. А. Організаційно-економічний механізм регулювання економічної безпеки національної економіки // Ефективна економіка. 2016. № 11. С. 12.

9. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України № 1678-VII від 16.09.2014 р. // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 40. Ст. 2021.

10. Про основи національної безпеки : Закон України № 964-IV від 19.06.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 39. Ст. 351.

11. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України № 2411-VI від 01.07.2010 р. // Відомості Верховної Ради України. 2010. № 40. Ст. 527.

12. Про Стратегію сталого розвитку “Україна-2020” : Указ Президента України № 5/2015 від 12.01.2015 р. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10>.

13. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року “Про Стратегію національної безпеки України” : Указ Президента України № 287/2015 від 26.05.2015 р. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

14. Про Концепцію боротьби з тероризмом : Указ Президента України № 230/2013 від 25.04.2013 р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/230/2013>.

15. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року “Про нову редакцію Воєнної доктрини України” : Указ Президента України № 555/2015 від 24.09.2015 р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>.

Z. Hbur

IMPROVEMENT OF ORGANIZATIONAL MECHANISM FOR SECURITY OF ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

This article describes the essence and content of the mechanism for providing economic security and finds that it is a structural component of the national security that consists of interrelated and interrelated components: functional-structural, sectoral-sectoral, spatial-territorial (regional), which interact with each other and the environment for the purpose of effective functioning of the system as a whole. Listed the rights and benefits of Ukraine, which will contribute to ensuring stable and long-term economic growth in the functioning of an effective mechanism for ensuring economic security. Various types of mechanism for ensuring economic security of

Ukraine are considered. The normative and legal basis on which this mechanism is based is analyzed. On the basis of the analysis, some ways to improve the organizational mechanism of ensuring economic security of Ukraine are proposed.

Key words: economic security, components of economic security, organizational mechanism, world economy.